

ali na njene neposredno iskazne ljubavne pozive nema prirod-
nog odgovora.

Kojim su (to srećama okrenuti muški stanovnici »romana«, kad mimo svojih prirodnih (a mestumjivih) naklonosti prema dražima Sofijinje telesne lepote, odustaju da u ljubavi s njom potraže malo uhvatljive ljudske sreće? U stvari, svi su ovdje, na ovaj ili onaj način zaokupljeni traženjem i osvajanjem sreće: Sofija — u zadovoljavanju ličnih ljubavnih lhtenja, a dvojica intelektualaca s kojima bi ona bez predrasuda ukristila ljubavne snage — poduzeli su se usrećiteljstva *čovečanstva*; slikar — svojom umetnošću, student — političkom borbom za prava radničke klase. Obojici su nadohvat ruke draži Sofijinog tela: slikar ih primjećuje i *strašno* uti-
kiva u svoje slikarske proizvode; student ih sladostrasno oseća, ali beži od njih, bojeći se da ne iznevini ciljeve i moralne nazore »revolucionara«, koji — iako mu se čini — može osvojiti *novi svet* u meni u kojoj može svoje lične prohteve podrediti opštim. Intelektualci su opijeni *kulturom*, Sofija — *prirodom*. Oni deluju utopijski zaneseno, knjiški nespretno, neubedljivo, pa, u izvesnoj merni, smešna. Ona deluje spontano, po nagonu prirodne svoga (pretežno telesnog) bića, pa zato stvarno, ubedljivo, prirodno; smešna je kad sve podneđuje telesnoj sreći i kad svoje prirodne ljubane sklonosti vezuje za one koji se neprirodno odnose prema njima; smešna je kad naivno teži da prevaziđe samu sebe spajajući se, telom i pameću, s onima koji su intelektualno iznad nje i, uprkos verbalne privrženosti, van njenog društvenog položaja.

Sofija naivno, prostodušno, gleda i prihvata postojeći svet; oni naivno veruju da ga mogu olako, pojedinačnom (često me-
odgovarajućom) akcijom izmeniti. Parodijski humor upravo izvire iz obostrane naivnosti, njene i njihovne.

Sofijini ciljevi nisu ni daleki ni mutni (koliko njihov). Uočljiv manjak znanja o dosta liko-
madoknađuje viškovima izvorne osećajnosti. I kad uprošćeno misli, govori, postupa, ona — sledeći zov svoje osećajnosti, zov tela pre svega — deluje sigurno, spontano, čak razložno, koji put. Mnoge stvari ne razume, ali zna da oseti neskladnosti i neprirodnosti u ponašanju i govoru drugih. Oseća neprirodnosti u studentovom govoru, podstičući time čitaoca da maslutu iako iza bezličnosti toga govora stoji dobrovoljno obezličeni pojedinaac, komičan u svom naporu da se (osujećujući svaki sopstveni interes, čak i svaki lični, prirodni prohtev), preko svake mere podredi kolektivnom interesu i volji, radi navodnog ostvarenja radikalnog preobražaja društva, zaboravljajući pri tome da se slobodno društvo ne ostvaruje prekomernim žrtvovanjem slobode jedinki toga društva. Student nema *svojih* reči, govori tuđe, reči iz otuđene glave ustanove kojoj hoće da pripada. Otudjen od sebe, u lime »mrtve prirode« svojih iskrenih, ali papirnatih, južnoškkih projekata, on previča Sofijinu »živu prirodu«, kao što je previča i slikar koji zaviruje u голу i »živu prirodu«

bujnih Sofijinih grudi samo da bi oblikovao i obojio голу i »mrtvu prirodu« svojih, ipak, merevolucionarnih *slika*.

Autorski glas je ovde nečujan, vešto zaklonjen. Kad treba uz Sofijino naivno pričanje dati neki korektivni, »autorski« komentar, to se prepušta »dopunskim«, posuđenim glasovima Sofijinih neaktivnih ljubavnika, odnosno aktivnim glasovima njenih »saves-todavnih« učiteljica i drugarica.

Smiljanić je odlično iskoristio i »dokumentarnu« uverljivost ljubavnih pisama i izazovnost otkrivanja njihovih intimnih, golica-
vavih sadržaja. Oblikovnu i smisaonu celovitost delu, sastavljenom od relativno samostalnih pismenih poruka, daje objedinjujuća silina Sofijinih mestitanih ljubavnih težnji, komentara.

Majstorski izabrano »žensko« pripovedno stanište, autor uspešno osnažuje dijalekatskim govornim karakteristikama junakinje.

Prepuštajući vodeću reč ispo-
vestima jedne relativno ograničene svesti, autor se hotimično izložio opasnostima oblikovanja *jednstrane* slike sveta. Ali to što bi se moglo uzeti ko ograničujuću činilac pripovednih mogućnosti — ta Sofijina meulka svest — javlja se istovremeno kao činilac pripovedne slobode: ta svest je čista, pa, dakle, slobodna od prethodnih, obavezujućih načina mišljenja i prosuđivanja. Budući bliska čistoti sasomsvojinosti *deže svesti*, neuka pripovedna svest stiče preimućstva upravo čednošću svoje nezaposednute, nepredodređene sli-
sveta. Otuda naivni kazivač — karkav je Sofija Mallovrazić — gledala i izlaže kao da sve posmatra iz nevine pozicije onog koji prvi put vidi, i prvi put o tome pripoveda.

Kako nam je vrlo poznato (to čemu se Sofija prostodušno iščuđava, mi se istovremeno čudimo njenom čuđenju i smešimo se, primajući s jednakim humornim zadovoljstvom kako njeno nerazumevanje razumljivog, iako i bespolno, ljalo-
tvoriteljstvo« njenih potencijalnih, nerotičnih ljubavnika (a tamo gde nema Erosa, nema ni ljubavi ni tvoriteljstava!).

Lik Sofije Malovrazić poznat nam je još iz romaneskne trilogije o Hegelu Miliradoviću. I tamo je zračio svežinom, živošću, stojeći u kontrasnoj poziciji prema mekim osujećenim, dogmatiziranim likovima romana.

Poznatli glas te dobroćudne ženske svemu ispričanom daje ton vedrine, pitomosti, čovekoljublja. Jednostavnost njenog mišljenja i govora daje pripovedanju lakoću zabavnog štiva, shvatljivog i prihvatljivog čitaocima svih uzrasta.

Ljubavne ispovesti Sofije Malovrazić jeste originalno, zanimljivo i dobro pisano štivo. Ono ispunjava bar dva zadatka: svojom naglašenom zanimljivošću i jednostavnošću nadomešćuje jednu (i u nas) uvreženu, bezvrednu slatunjavu »ljubavnu« prozu; a istovremeno (rad učiteljske tematike) ne žrtvuju se osobnosti dobrog pripovedanja, u kojem je lik glavne junakinje dat snažno, psihološki uverljivo i duhovito. Taj lik bi, čini se, i dalje mogao biti inspirativna osnova Smiljanićeva pripovedanja.

MIODRAG PAVLOVIĆ: »PEVANJA NA VIRU«,

»Slovo Ljubve«, Beograd 1977.

Piše: Damjan Antonijević

»U nama se nešto odaziva na oblike stvorene nekad, i Muza Arheologije nas uverava da se sluhom može dokonati pološaj i smisao drevnih predmeta, ako nastojimo da dođemo unutra u njih, da iz njih vidimo njihove moguće odnose. Ona podstiče ono što inače hoćemo da verujemo: da vreme nije neprobajno. Na veliku daljinu opštenje preko umetničkog dela lakše je nego preko zanka. Naslućuje se ponovljivost ljudskog iskustva, iako se nikad isti oblik ni života ni stvaranja ne vraća, ne ponavlja. Kamene glave Lepenskog Vira nisu nešto što bismo mi danas mogli napraviti. Ali možemo da im uputimo, iz svoje unutrašnjosti, neko zračenje. Raspoznajemo ljudsku bitnost u jednostavnijim odnosima.

I obratno: neponovljivost jedne drevne kulture zrači u pravcu nas i dodaje nam nešto što nikada sami ne bismo dostigli. Dodaje našoj savesti jedan kameni odzvon koji do sada nismo poznavali; svest se od toga širi — raspoznajemo u njoj dublji dah i disanje.«

To je završni deo Pavlovićevog eseja *Lepenski vir, iznutra*, kojim se okončavaju *Pevanja na viru*, eseja dovoljno instruktivnog da se možemo, još na početku, potpuno osloniti na njega, bar kad je reč o razložima i motivima za nastajanje ove knjige. Jer, očito je, pesniku nije samo do homologije kultura, homologija našeg i života na Viru. On dobro zna koliko se to može razlikovati, koliko tu ima stvarničkog »između« i »preko« /reči koje stiče Pavlovićev Lepenac, ako ne pesnik, ali promalazač reči sigurno, i to onih fatalnih, i po tome tragičnijih od bilo koga današnjeg pesnika/ — pa je Pavlovićeva poezija u *Pevanjima*, pored tih sličnosti, ali i razlika, ipak pevala u korist razgovora sa svetlućavim dubinama na daljini od »osam svetlosnih koraka«.

Pavlovićeva poezija je često odazov na razgovor, ako već sama po sebi nije poetska replika. To podrazumeva i intelektualnu provokaciju za ulazak u pesmu, ili intelektualizovanje provokacije. Ovdje su to miblje /i/ ili ljudske glave Lepenskog Vira. Ovdje je to pokušaj dvostrukne komunikacije, ulaska u neprozirnu dubinu i poetsko osenčenje te dubine u madi da bi to moglo da takne i one dubine koje su nama danas neophodne, bez kojih ne možemo, a koje su itako fluidne, neuhvatljive.

Podstaknut neposrednom blizinom tog »otkopanog kamenja«, ekspresivnom neposrednošću njihovom, a, istovremeno, strahovitom udaljenošću u regresivnom vremenu, zagonetnošću njihovog smisla, ali i projekcijom ove kulture, ovog govorenja iz dubine milenijuma, u ponore budućnosti, — Miodrag Pavlović dokazuje svojim pesničkim opredeljenjima, ne samo u ovim *Pevanjima*, da je prošlost veliki izazov za njegovu poetsku imaginaciju i velika potreba da se s njom upostavi dijalog, ostvare komunikacija, uprkos /ili/ baš zbog toga/ smetnji u »komunikacijskom kanalu« vremena.

Pavlovića fascinira ta istovremenost /ali i ne-istovetnost/ iskustvene blizine i vaniskustvene daljine, ta mogućnost prihvatanja i otimanja kamenih figura Lepenskog Vira, koje, totemski ljubomorno čuvaju svoj integritet smisla, svoju viziju sveta koji ih je rodio i čiji su izraz, ali koje, istovremeno, znače i zrače, kao mosioci jedne određene kulture, svoje postojanje, svoju poruku, svoje, samim tim, potencijalne veze s drugim kulturama u vremenu i prostoru.

Pevanja na viru su knjiga komunikacije s pradrevnom kulturom u ime dubokih, čudnih, neraskidivih ljudskih veza i odnosa koje umaju da savladaju vreme, to je *knjiga otkrića ljudske snage umetničkog dela*, to je *knjiga otkrića homolognosti ljudskog iskustva*, ali i njegove nesumnjive razvojnosti i progresivnosti. Ali, to je i *knjiga arhet-*



pova čovekove egzistencije i sudbine, njegove slobode i neslobode, iskazana, kako to i mora situacijama. Umesno je u *Pevanjima na viru* naglasiti tu kataloizaciju jednostavnih, osnovnih arhetipalnih situacija. Tim više štovi ova plakata, očito je, nosi *Jungovsko intelektualno iskustvo*. Svetlucanje mitskih, totemskih dubina, bunani kolektivnog mesevnog, podvesnog totemskog čoveka suočenog sa životnim situacijama identičnim našim /odnosno obnuto/ — sve to je bila Pavlovićeva osnova za čitanje poruka koje emituju Glave Lepenskog vira.

Susret s kamenim figurama Lepenskog vira, sa samim lokalitetom, susret s »Muzom Arheologije«, ima prvorazredni pesnički smisao za Miodraga Pavlovića. Jer, sve je tu u slutnjama, u imaginativnoj sferi, u vizijama, i sve tje tu otvoreno mašti, iskustvu, snovidovnom, inacionalnom, projektovanju i mešanju udaljenih vremenskih planova, ali sve se tu i te kako tiče čoveka i njegovog mesta pod teretom nebeskog stuba, čovekove sudbine u svetu, ali i u svakodnevnici, čovekovog mesta u jednoj vrsti kulture, te kulture među drugim u prostoru i vremenu. U stvari, međe je rečeno: Miodrag Pavlović je »pesnik kulture«, misli se prevažno na sadržaj koji tom pojmu daje moderna antropologija. Biti »pesnik kulture« podrazumeva zaista izvesnu intelektualnu motivaciju i antropološka usmerenja. Kultura nije samo okvir u kojem čovek ostvaruje svoju sudbinu, nego njegoa suština, dah, disanje, ono što on dograđuje, ali i što njega određuje. Prodavanjem u druge kulture i drugih u našu — šire se rasponi ljudskosti, ne samo u smislu svesti i iskustva, nego i kao populacija za budućnost, kao oslonac za sadašnju orijentaciju.

Tri vrste pevanja čine Pavlovićevu knjigu o lepenskom čoveku kraj brze dunavske vode. *Prvo pevanje* tiče se prirode čovekove, njegovog odnosa prema totemskom objektu, reci, svetu, ženi, žrtvenoj životinji, svešteniku, božanstvu vode, prema smrti, nesreći, bolu, mizniji. Tu su obredi, rituali, svečanosti, misterije. Postoje moći van ljudi, ali nad njima, čudne, neuhvatljive, kojima je nemoguće vladati o božanskim moćima, o religijskom životu Lepenca. U *drugom pevanju* Lepenc se bavi svojom dušom, verovanjima, moralnim međumicama, metafizičkim opasnostima. To su saznanja o dobru i zlu, o telu i duhu, odnosno o senci i svetlosti, o sećanjima na lepši prošli život, kad je sve bilo /Panonsko/ more, o novim rečima i njihovom opasnom slishu koji se potvrđuje životom, o senkama,

pretnji, mrtvima, kumiru. U *trećem pevanju* reč je o svetu vidljivom, ogromnom, nesaznanom, o nesumnjivim pojavama koje okružuju Lepenca, o realnoj opasnosti spolja, o stvarnim neprijateljima, stvarnim istinama i stvarnim tajnama.

Dakle, u brojno izjednačenim trimama delovima knjige /u prvom osam pesama, u drugom i trećem delu knjige po devet/ tvornac kamenih glava Lepenskog vira *iznutra posmatran*, nalazi se a/ prema religiji i božanstvu, b/ duši, verovanjima i moralnim međumicama i c/ stvarnom životu. Time je utvrđena i izvesna homolognost ove kulture s onom koju živimo, odnosno time je potvrđena mogućnost i potreba da se ostvari poetska komunikacija s lepenskom civilizacijom.

Črteži Marija Maskarelija, te stilizacije ljudskih glava-niba, ilustruju sigurnim i ležernim potezima upućenost u svet i komunikaciju lepenskih kamenih figura, a to je ono što se saobrazava sa značenjima Pavlovićevih pevanja na viru.

Trinaesta knjiga pesama Miodraga Pavlovića drži se diskurzivnog, slobodnog stihla, samo s jednom mimom, stihla intoniranog tako da izuzetno lakko i vešto izdvaja i naglašava grafičkim redom određene smislaone celine izrečene kao konstatacije, s prosečno oko trinaest redova u pesmi.

U Pavlovićevom bogatom i izuzetnom, vrednošću i značenjem, pesničkom delu, *Pevanja na viru* su srećni ishod pesnikove doslednosti »mleku iskonu«, ali na jedan nov, uzbuđljiv, kvalitativno drukčiji način. Poezija inspirisana Muzom Arheologije, na granici antropologije, jungovskih intelektualnih preokupacija, kao neprekidni proces antropomorfizacije — *Pevanja na viru* su dokaz nasušne pesnikove potrebe da se probija kroz vreme, da ostvaruje komunikaciju između različitih, vrlo udaljenih civilizacija i kultura, da traži za arhetipovima koji čine čoveka i ljudskost, sve u nadi da bi to moglo da obogati duhovni svet i današnjeg čoveka. Sigurno je da Miodrag Pavlović uspeva u tome. U miznici toga poetskog bogatstva zapamtimo *iz Pevanja na viru* pesme: *Glava, Početak obreda, Dva puta, Reči*. Bliska nam je po nečemu i *Svadb*. A Pavlović ne bi bio aleksandrijski pesnik kada mas ne bi svojim intelektualnim memoriom i traganjem obradovao i mimo, i pored poezije. Mislimo na epiloški, dragocen za razumevanje ove knjige, već spomenuti esej *Lepenski vir, iznutra*. Citirali smo jedan njegov deo u početku. Treba ga još jednom pročitati da bismo provenili i ove redove.

Enad Kecmanović: »IDEOLOGIJA I ISTINA«

Prilog marskističkoj valorizaciji teorije konvergencije

»Mladost«, Beograd, 1977.

Piše: Dragan Koković

Naslov i podnaslov knjige N. Kecmanovića nam u potpunosti označava putokaz i okvire njegovih teorijskih analiza. Osnovna tema je teorija konvergencije, tačnije ideološke kontroverze, ili, opet, apoloģija u čijoj se službi nalaze pojedini zastupnici ovih ideja. Ambicija istraživanja, kako naglašava i sam autor sastojala se u tome »da elaborira jednu humanistički orijentisanu knitiiku građanskog svijeta odnosno savremenih oblika etatičkog kapitalizma i etatičkog socijalizma«, uz oslonjanje na metode »kriitičke teorije društva«.

Teorija konvergencije polazi od »susreta svetova«, odnosno od pretpostavke da se kapitalističko i socijalističko društvo sve više približavaju jedno drugom. Faktor tog objedinjavanja je ekonomski rast, tehnika, odnosno naučno tehnička revolucija, a to dovodi do stvaranja jednog načina života u socijalizmu i kapitalizmu.

Na izvestan način, teorija konvergencije je »zavodljiva« — konstatauje Kecmanović i, moglo bi se reći, da »u mnogome pogada istinu do god se kreće na nivou deskriptivne fenomenalnih zbivanja, pa čak i kod izvođenja zaključaka srednje dubne opštosti, ali isto tako da ne uspeva u dijagnozi mekih fundamentalnih tokova realnosti«...

Pojam konvergencije vodi nekako iz biologije i označava razvoj sličnosti telesne građe u funkciji određenih vrsta na bazi istovetnih životnih uslova.

Drugi odeljak je posvećen pojmu konvergencije i osnovnim orijentacijama unutar teorije konvergencije. Autor stoji na stanovitu da se u mnogim tekstovima pojedinih teoretičara za koje se drži da su »konvergencioniisti« ne nalaze ni približno itoliko konceptualno razvijene i metodološki utemeljene ideje o približavanju, pa zato treba biti oprezan prilikom upotrebe reči teorija konvergencije jer je veoma teško uspostaviti čvrstu vezu između koncepcija.

U nastavku knjige Kecmanović raspravlja o »konzervativnoj, građanskoj teoriji konvergencije« za koju kaže da polazi od apologetske afirmacije buržoarskog društveno ekonomskog poretka. Ona polazi od jednosmernog i jednostranog Istoka i Zapada i autor se spravam pita koliko je u ovačkoj situaciji uopšte opravdano govoriti, odnosno koliko je »primjeran termin konvergencija«. U ovom

odeljku šira pažnja je posvećena koncepciji menadžerskog društva Džemsa Bemhajma i teoriji ekonomskog stadija i rasta Volta Rostova. Takođe se govoni o nekim predstavnicima teorije o postindustrijskom društvu /Herman Kan/ i teoriji o kraju ideologije /Danijel Bel/ i Sejmor Lipset./ Naravno da kritička analiza ovih teorija nije izostala. Za teoriju o kraju ideologije Kecmanović kaže »da je riječ o tipično liberalno kapitalističkoj svesti i inspiraciji, koja u tržišnoj kompetenciji mnoštva privrednih i političkih subjekata vidi fundamentalnu pretpostavku demokratije«.

U nastavku autor raspravlja o industrijskom društvu pluralističkog tipa čiji je predstavnik R. Aron za koga se kaže da je jedan od najotvorenijih i majeksplicitnijih i najpoznatijih zagovornika teorije konvergencije.

U četvrtog glavi raspravlja se o *kriitičkoj građanskoj teoriji konvergencije*. Velika pažnja posvećena je tehnološki i korporativnom društvu, odnosno teorijama koje zastupa Dž. K. Galbrajt. Podvignavajući kritički meke njegove ključne stavove /optimalni ekonomski rast, radana motivacija, tehnostrukture itd./ u istom odeljku govori se i o koncepcijama M. Diveržea.

Posebno poglavlje posvećeno je *dogmatskoj marksističkoj teoriji konvergencije* koja se po mišljenju autora odlikuje krajnjom nekritičnošću prema iskustvima prve socijalističke revolucije i koja po logici izvoza univerzalno primenljivo jedinstveno modela puta u socijalizam očekuje i da preostali dio svijeta, uključujući i razvijeni Zapad, krene istim stopama. Najčešće su protagonisti ove teorije teoretičari iz SSR-a i Istočnih zemalja.

Šesta glava nosi naslov *Šta je građansko u savremenom državnom kapitalizmu i državnom socijalizmu* u sedmom poglavlju se govoni *O izvorima krize građanske svijesti*.

Na kraju u osmoj glavi data je sinteza odnosno kritika teorije konvergencije i polukšaj marksističke interpretacije fenomena konvergencije.

Tu se naglašava da je sa teorijom konvergencije tesno povezana koncepcija »deideologizacije« čija se suština sastoji u stavu da u epohi naučno tehničke revolucije uloga ideologije postepeno odumire /teorija o kraju ideologije/. Međutim, treba naglasiti da teorije o kraju ideologije nisu moda ili »izmišljotine« mekih teoretičara, već promišljene ideološke koncepcije koje imaju klasne i gnoseološke korene. A te kontroverze Kecmanović je upravo razjasnio u ovoj svojoj knjizi.

»polja« — časopis za kulturu, umetnost i društvena pitanja, novi sad, katolička porta 5/II, telefon (021) 28-765

urediui: lazar bojančević, milan dunderški, slavko gorić, vićazoslav hronjec, dragan koković i jovan zivlak (glavni i odgovorni urednik) tehnički i likovni urednik cvetan dimovski / sekretar radmila gikić / članovi izdavačkog saveta: janoš banjai, bosiljka bojanić, cvetan dimovski, nedeljko terzić, lazar elhart, ksenija maricki gadanski, slavko mišković, julijana palfi, jordan pešić, jožef ric, milan stanić (predsednik), jovan zivlak i pero zubac / izdaje nip dnevnik, our »redakcija dnevnika«, novi sad, bulevar 23. oktobra 31. / direktor jovan vilovac / osnivač pokrajinska konferencija saveza socijalističke omladine vojvodine / časopis finansira SIZ kulture SAP vojvodine / rukopise slati na adresu: redakcija »polja«, novi sad, poštanski fah 190 / godišnja pretplata 100 dinara, / ustanovstvo dvostruko / žiro račun 65700-601-11971 nip dnevnik, our »redakcija dnevnika«, sa naznakom za »polja« / lektor zorica stojanović / štampa »prosveta« novi sad, stevana sremca 13. / na osnovu mišljenja pokrajinskog sekretarijata za nauku i kulturu broj 413-152/73 časopis je oslobođen poreza na promet proizvoda i usluga.